

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE RUS ERMENİ BASININDA SAVAŞ PROPAGANDASI

Şahin DOĞAN*

Öz

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olmasıyla özellikle Taşnaksutyun Komitesi olmak üzere Ermeni siyasi çevrelerinde, savaş sonuçlandığında yıkılacağına kesin gözüyle bakılan Osmanlı Devleti topraklarında Ermenistan'ın kurulması fikri artık tamamen yerleşmişti. Bu amaçla özellikle Taşnakların girişimiyle Rus ordusu bünyesinde Ermeni Gönüllü Birlikleri oluşturuldu ve yapılan propaganda ile Dünya'nın dört bir etrafından gelen Ermeniler bu gönüllü birliklere katılarak Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletlerinin yanında savaştılar ve Anadolu'da savaş suçu olan birçok askeri faaliyette bulundular. Bu süreç içerisinde Ermeni siyasi çevrelerince birçok yolla İtilaf Devletlerini destekleyen savaş propagandası yapıldı. I. Dünya Savaşı günlerinde yapılan bu propaganda oldukça etkili olduğu gibi günümüze kadar süregelen Ermeni meselesinin ortaya çıkmasında da büyük bir rol oynadı. Ermeni siyasi çevrelerince yapılan bu propagandanın en önemli ayaklarından biri Rus Ermeni basınıydı ve özellikle Taşnaklara yakın Rus Ermeni basınında yapılan propaganda ile açık bir şekilde Osmanlı Devleti hedef alınmıştı. İşte bu makale ile I. Dünya Savaşı yıllarında yayımlanan ve Taşnaksutyun Komitesine yakın Rus Ermeni basınında önemli bir yere sahip Armyanskiy Vestnik ve Armyane i Voyna dergileri ışığında I. Dünya Savaşı sırasında Rus Ermeni basınında yapılan savaş propagandası ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *I. Dünya Savaşı, Rus Ermeni Basını, Savaş Propagandası, Ermeni Gönüllü Birlikleri, Taşnaksutyun Komitesi*

Abstract

The War Propaganda in The Russian Armenian Press during The First World War

With the beginning of World War I and the inclusion of the Ottoman State in this war, the idea of founding an Armenia state in the territory of the Ottoman State, which was considered to disappear when the war ended, was completely settled among the Armenian political circles, especially in the Dashnaksutyun Committee. For this purpose, Armenian Volunteer Units were formed within the Russian army, especially with the initiative of the Dashnaks. As a result of the propagandas made, Armenians from all over the world joined these voluntary units and fought against the Ottoman

---

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Antalya.
E-posta: sahindogan@akdeniz.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7443-4176
(Makale Gönderim Tarihi: 02.04.2020 - Makale Kabul Tarihi: 28.08.2020)

State, together with the Allied Powers, and in Anatolia they carried out many military activities that were war crimes. During this period, war propaganda was made by the Armenian political circles supporting the Entente States in many ways. This propaganda made during the days of World War I was very effective and played a major role in the emergence of the Armenian issue that continues until today. One of the most important pillars of this propaganda made by Armenian political circles was the Russian Armenian press and the Ottoman Empire was clearly targeted with the propaganda made in the Russian Armenian press close to the Dashnaks. In this article, in the light of *Armyanskiy Vestnik* and *Armyane i Voyna* magazines, which were significant for Armenian press and published in the World War I years and close to the Dashnaksutyun Committee, the war propaganda made in the Russian Armenian press during the World War I is discussed and evaluated.

Keywords: *World War I, Russian Armenian Press, War Propaganda, Armenian Volunteer Units, Dashnaksutyun Committee*

Giriş

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve bir müddet sonra Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle birlikte özellikle Taşnaksutyun komitesi olmak üzere Ermeni siyasi çevrelerinin önemli bir kesiminde, savaş neticesinde İtilaf Devletlerinin müdahale ederek Anadolu'da -farklı siyasi modeller üzerinde farklı görüşler olmakla birlikte- bir Ermenistan devletinin kurulması fikri kabul görmüştü. Ermeni siyasi çevreler içerisinde özellikle Taşnakların Ermeni halkının siyasi yaşamında alınan kararlarda etkin bir rol oynamaya ve baskın hale gelmeleriyle bu fikir daha da yerleşti. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve Kafkas Cephesinin açılmasıyla da başta Taşnaksutyun komitesi olmak üzere Ermeni siyasi çevreleri de bu amaca ulaşmak için derhal harekete geçtiler.

Bu çerçevede İtilaf devletleri ile yapılan çeşitli görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşta görev yapacak olan Ermeni Gönüllü Birliklerinin kurulmasına karar verildi. Böylece Rus ordusu içerisinde Kafkasya cephesinde savaşmak üzere Dünya'nın dört bir etrafından gelen Ermenilerden oluşturulan Ermeni Gönüllü birlikleri kuruldu ve aktif bir şekilde Osmanlı Devleti'ne karşı Rus ordusu dâhilinde savaşta yer aldılar. Bu nedenle o günlerde Ermeni siyasi çevreleri kendilerini Rusya'nın dolayısıyla İtilaf devletlerinin özellikle Osmanlıya karşı "küçük müttefiki" olarak görmekteydiler¹.

1914 yılının yazında Ermenilerin içinde buldukları ruh hâlini Kafkas Valisi Varontsov Daşkov, Goremkin'e şu sözlerle anlatıyordu: "*Ermeni halkı Türkiye ile olacak bir savaşı sabırsızlıkla bekliyor*". Taşnaksütun Partisi üyesi Malhas da, Ermenilerin içerisinde buldukları haleti ruhiyeyi şu sözlerle ifade etmekteydi: "*Halk (Ermenler), öyle bir heyecan içerisindeydi ki eğer Taşnaksütun Partisi gönüllü birliklerinin kurulmasını yasaklasaydı dahi Ermeni halkı bu birlikleri kendisi kuracaktı. Çünkü Ermenilerin bu yönde gösterdikleri arzuya karşı koymak için Parti'nin gücü yetersiz kalırdı*"²

Bu koşullar altında Dünya savaşının başlamasıyla birlikte Ermeni Gönüllü Birliklerinin kurulması için Rus Kafkas Valiliği'nde özel bir toplantı yapıldı. Toplantıya Kafkas valisi vekili Peterson, Kafkas Askerî Bölge Komutanı General Yüdeniç, Tiflis Ermeni cemaat lideri Episkop Mesrop, Tiflis Belediye Başkanı A. Hatisov, Ermeni

¹ Bkz. *Armyane i Voyna*, No: 9, 1916, s. 134-135.

² Doğan 2007, s. 26.

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

Merkez Komitesi Başkanı S. Arutünov ve Doktor Zavriev katıldı. Toplantıda başlarında gerilla savaşında tecrübeli komutanların olacağı özel birliklerin ve grupların oluşturulması görüşüldü. Savaş başlar başlamaz da Taşnaksutun Komitesi'nin dışişlerini yürüten Zavriev, Kafkas Valisi Vorontsov Daşkov ile yaptığı görüşmeler sonucunda Taşnaksutyun Komitesi ve Ermeni milleti adına, bu savaşta Kafkas Cephesi'nde Türklere karşı Ermenilerin, Rus Ordusu'na her türlü yardımda bulunacağını ve Parti'nin bütün güçlerinin Vali'nin idaresi altına verildiğini onayladı. Bu gelişmenin ardından Taşnaksutun Komitesi seferberlik ilan etti ve Taşnak Komitesi üyeleri Kafkaslara gelerek Hınçak Komitesi üyeleri ile birlikte gönüllü birliklere katılmaya başladılar. Vagan Papazyan, Ermeni gönüllü birliklerinin kurulduğu günlerde konu ile ilgili olarak şunları yazıyordu: *“Haçlı Seferlerine benzer bir hazırlık yapılıyordu. Bilinmeyen kişiler, kürsülere çıkıyor ve kitlelerin ihtiraslarını körükliyorlardı. Diğer taraftan Taşnaksütun Partisi'nin genç üyeleri, kendi yöneticilerinden meydanlara çıkmasını ve gönüllü birliklerin organizasyonunu kendi eline geçirmesini istiyorlardı.”* O günlerde Ermeni gönüllü birliklerinin kurulmasında aktif bir şekilde rol oynamış olan Tiflis eski belediye başkanı Aleksandr Hatisyan bu birliklerin kurulduğu günleri şöyle ifade etmekteydi: *“Parti'nin kongresinden sonra delegeler Kafkaslara geldiler. Bu kişiler halkın içinde bulunduğu ruh hâline karşı koyamadılar ve kendileri gönüllü birlikleri kurmaya başladılar. Bu iş için özel bir komite oluşturuldu. Bu komitenin içerisinde Armen Garo, Simon Vratsyan, Doktor Zavaryan, İşhan Argutyun, A. Gülhandanyan ve Nikol Agbalyan bulunmaktaydı. Beni askerî temsilci olarak seçtiler ve bu görevimi gönüllü birliklerin dağıtılmasına kadar sürdürdüm. En başından beri, Rus yönetimi'nin Ermenileri savaş sırasında Türklere karşı kullanacağı anlaşılmıştı. Benden sürgünde bulunan ve gönüllü birlikler içerisinde yerli olabilecek bütün Ermeni ihtilalcilerin listesini yapmamı istediler. Biz, bu listeyi hazırladık ve (Rus) yönetimine verdik...”* Bu şekilde savaşın başında dört Ermeni gönüllü birliği, bütün Ermeni partilerinin ve organizasyonlarının direk yardımını alan Kafkas Valisi tarafından organize edilmiş oldu. Rus Kafkas ordusuna dahil edilen Gönüllü Ermeni birliklerinin başına tanınmış parti üyesi savaşçılar ve teröristler geçti. Bulgaristan'dan daha sonra Ermeni gönüllü birliklerinin başına geçirilecek olan Andranik de Kafkaslara geldi. Andranik, Kafkaslara geldikten sonra Kafkas Valisi ile görüşmelerde bulundu ve Ermeni gönüllülerini silahlandırmak için Vali'nin emri ile silah aldı. Bu hazırlıkların yanında Vorontsov Daşkov'un izni ile Ermeni göçmenlere yardım amacı ile “Ermeni Millî Bürosu” kuruldu. Büro'nun başına Tiflis Ermeni Ruhban Okulu rektörü Huhuntse getirildi ve Ermeni gönüllü birliklerinin organizasyonu bu Büroya bağlandı. Ermeni Millî Bürosunun merkezi Tiflis'te bulunmaktaydı ve Ermenilerin bulunduğu birçok diğer Rus şehirlerinde de bu büroya bağlı yerel komiteler oluşturuldu. Savaşta gerekli olan harcamalar için yardım toplama işi de bu büronun sorumluluğuna verildi; bu çalışmalar neticesinde 1914 yılının Sonbaharı'nda gönüllü birliklerin organizasyonu iyi bir noktaya geldi. Kafkaslarda ve Rusya'nın diğer bölgelerinde yaşayan Ermeni gençlerinin dışında Bulgaristan, Romanya, Mısır ve Amerika'dan da Ermeni gönüllüleri Kafkaslara akın akın gelmeye başladılar. Bununla birlikte ayrıca Rus Komutanlığının resmî verilerine göre, I. Dünya Savaşı'nın

başından itibaren Batı ve Kafkas Cephelerinde olmak üzere Rus Ordusu'nda askeri hizmette bulunan 300 bin Ermeni de bulunmaktaydı³.

Savaşa katılımın başını çeken Taşnaklar başta olmak üzere Ermeni siyasi çevreleri, Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olması ve Ermeni Gönüllü birliklerinin kurularak aktif bir şekilde Rus ordusunun yanında Osmanlıya karşı Kafkas cephesinde savaşa dâhil olmalarıyla birlikte hem savaş hem de Gönüllü Birliklere katılım sağlamak için Gönüllü birliklerin aktif bir şekilde propagandasını da yapmaya başladılar. Elbette ki bu propagandanın en önemli ayaklarından biri basın idi. Zira Ermeni siyasi çevrelerinde Rusya'nın yani İtilaf Devletleri'nin yanında Osmanlı Devleti'ne karşı bu savaşta gönüllü birliklerle aktif bir şekilde yer almaları -o günlerde kesin olarak görülen- Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla bağımsız bir Ermenistan devletinin kurulması hesap edilmekteydi. Bir başka deyişle Ermenilerin bu yardımı karşısında Ermenilere Anadolu'da siyasi modeli henüz o yıllarda açıklığa kavuşturulmasa da bir devlet kurulacaktı. İşte bu nedenle savaş günlerinde Ermeni siyasi çevrelerinde Ermeni Gönüllü Birliklerine gelecekte kurulacak Bağımsız Ermenistan Devletinin kurucu gücü ve Ermeni halkını kurtaran bir güç olarak bakılıyor ve bu fikrin propagandası yoğun bir şekilde yapılıyordu.

Makalemizin konusunu teşkil eden Rus Ermeni basınına geçmeden evvel Ermeni çevrelerinde gazete ve dergiler dışında savaş döneminde birçok basılı ve görsel propaganda aracı olarak yayımlanan çalışmalara da sıkça rastlandığını belirtmek isteriz. Bunlara örnek olarak Ermeni Bürosunun yayınları gösterilebilir:

Dünya savaşı yıllarında Rusya'da birçok Ermeni organizasyonu ortaya çıkmış ve bu organizasyonlar da faaliyet göstermeye başlamışlardı. Bu organizasyonlardan en önemlisi yukarıda belirtildiği üzere Ermeni Bürosu idi. Ermeni Bürosu da savaş sırasında Ermeni gönüllü birliklerinin organize edilmesinde büyük bir rol almış ve savaş sırasında yayınlarıyla da önemli bir propaganda faaliyeti içerisine girmişti. Büronun savaş günlerinde propaganda amaçlı yayınladığı bazı basılı yayınlar şunlardır: 1915 Van Ermeni isyanını bir Ermeni görgü tanığının gözüyle anlatan "Oborona Vana 7 Apreleya-4 Maya 1915 g.(Van Savunması)⁴"; Dünya savaşı sırasında Sasun'da yaşananları yine bir Ermeninin gözüyle anlatan "Kak Ani Razgromili Naş Sasun (Onlar Nasıl Bizim Sasunumuzu Yıktilar)⁵" isimli yayın ve "Kak i Paçimu stali Mı Ubiytsami i Grabitelyami(=Biz neden Katil ve Yağmacı Olduk)⁶" isimli yayın örnek verilebilir. Bu gibi yayınlarla Ermeni Bürosu, savaş sırasında Van, Sasun ve genel olarak Anadolu'da yaşanan gelişmeleri Ermenilerin gözüyle aktarıyor ve bu yayınlarla, Anadolu'da

³ Doğan 2007, s. 23-42; Ermeniler ve I. Dünya savaşı ayrıca Ermeni Gönüllü Birlikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hasanlı 2020, s.151-187; Osmanlı Devleti, Ermeniler, I. Dünya savaşı aynı zamanda Ermeni Gönüllü Birlikleri hakkında Rusça literatür için bkz. Doğan 2013, s. 91–98; Boryan 1928; Agayan 1968, s. 334-347.; Bahturina 2004; Basılaya 1968; Akopyan 1967; Basılaya 1968, s. 105; Kirakosyan 1971; Dyakin 1998; Arutünyan 1914; Galoyan 1969. vd.

⁴ *Oborona Vana 7 Apreleya-4 Maya 1915 g.*, 1917.

⁵ *Kak Oni Razgromili Naş Sasun*, 1917.

⁶ *Kak i Poçimu Stali Mı Ubiytsami i Grabitelyami*, 1917.

Osmanlıya karşı gerçekleştirilen Ermeni isyanları ve savaş faaliyetlerine meşrutiyet kazandırma çabalarının yanı sıra, önemli ve etkili bir savaş propagandası da yapıyordu.

Yine bu dönemde yayımlanmış ancak baskısı üzerinde herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte Ermeni siyasi çevrelerce basıldığı anlaşılan bir albüm de Ermeni Gönüllüleri ve savaş propagandası bakımından dikkat çekicidir. Petersburg'da yayımlanan "Armyane Dobrovoltı (Ermeni Gönüllüler)⁷" isimli bu albüm Ermeni Gönüllü birliklerinin resimlerini ihtiva etmekte ve giriş bölümünde albümün yaralı Ermeni gönüllülere yardım için çıkarıldığı belirtilmektedir. Oldukça çok sayıda Ermeni gönüllülerinin resimlerini içeren bu albümün giriş kısmında da Ermenilerin Dünya savaşındaki tutumları ve haleti ruhiyelerini ortaya koymak bakımından önemli bilgiler verilmekte ve savaş propagandası açısından da önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere birçok yayın ile Ermeni çevrelerinde savaş propagandası yapılmakla birlikte biz makalemiz de I. Dünya Savaşı yıllarında Rus Ermeni basınında yapılan savaş propagandasına tipik bir örnek teşkil eden I. Dünya Savaşı sırasında (1916-1917 yılları arasında) yayımlanmış ve Taşnaklara yakın *Armyanskiy Vestnik* (Ermeni Haberleri) ve *Armyane i Voyna* (Ermeniler ve Savaş) dergilerindeki savaş ve Ermeni Gönüllü birliklerini konu edinen propagandayı ortaya koymayı ve irdelemeye çalıştık. Ayrıca bu makaleyle *Armyane i Voyna* ve *Armyanskiy Vestnik* dergilerinde yer alan haber, yazı, şiir ve görsellerden örnekler verilerek hem savaş hem de bu bağlamda Ermeni gönüllü birlikleri propagandası hakkında analizler yapılarak o dönemin Ermeni siyasi çevrelerinin içinde bulunduğu atmosferin aydınlatılması da hedeflenmiştir.

Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası Haberleri Ermeni Gönüllü Birlik Komutanları Hakkındaki Haberler

Rus Ermeni basınında Ermeni Gönüllü birlikleri komutanlarının biyografileri, resimleri, röportajları ve mektuplarına neredeyse her sayıda yer verilmekteydi. Bu haberler birer kahramanlık öyküsü halinde basında yer alıyor ve bir savaş propagandası olarak önemli bir rol oynuyordu. Bu kişilerden Keri, Andranik ve Van isyanının başını çekmiş olan Aram, o dönemde efsaneleştirilen popüler kişilerdi. Onlarla ilgili her türlü haber ve yazı bir kahramanlık öyküsüne dönüşüyor ve bu kişiler efsaneleştiriliyordu. Böylece bu kişiler üzerinden oluşturulan savaş propagandası ile Ermeniler savaşa özendiriliyor ve Ermeni Gönüllü birliklerine katılım sağlanmağa çalışılıyordu: Örneğin Gönüllü birliklerin başında bulunan ve en tanınanlarından biri olan Keri'nin çarpışmalar sırasında ölmesinden sonra Ermeni Bürosunun gönderdiği bir telgraf üzerine G. Çalhuşyan'ın kaleme aldığı "Keri. Venok na Mogilu Geroya (*Keri. Bir Kahramanın Kabrine Çelenk*)" isimli makale ile anarken Çalhuşyan "*Ermeni Bürosunun benim adıma gönderdiği Kerinin ölümü hakkındaki kısa telegraf keskin bir bıçak gibi kalbime saplandı.*" diyerek duygularını ifade ediyor ve Keri'nin ölümünün "*o kahraman için değil, onun ailesi ve yakınları için değil, müdafisi olduğu sıkıntı çeken Ermeniler, öksüzler ve yaşlılar için üzüldüm*" diyerek bir gönüllü birlik komutanı Ermenilerin müdafisi mevkiine yüceltiliyor

⁷ *Armyane Dobrovoltı (1914-1916)*, 1916.

ve bir kurtarıcı kültü yaratılmak isteniyordu. Çalhuşyan yazısına şöyle devam ediyor: “Türkiye’ye savaş açıldığında Ermeni Bürosunun ilk çağırışında Keri Tiflis’e geldi. Ermeni gönüllü birliğinin başına geçti ve burada inanılmaz yetenekleri ortaya çıktı. Keri, Türk birliklerini durdurmayı başardı. Son zamanlarda aynı gönüllü birliğin başında Urmiya-Souçbulak-Sulduz hattında savaştı. Bağdat’a yöneldi ve yolda çarpışmada öldü.” Şeklinde ondan bahsediyor ve “bu kahramanın” “kahramanın kabrinde gözyaşlarına yer yok!” diyerek makalesini tamamlıyordu⁸.

Yine Keri’nin ölmesi üzerine “Pamyati Keri (Keri’nin Hatırası)” isimli kısa bir yazı kaleme alan P. Terlemezyan Mart ayında onun Van’a geldiğini ifade ettikten sonra “laf değil iş adamı olduğunu, sözlerinin çekiç vuruşu gibi etki yarattığını” söyleyerek kişilik özelliklerini övüyordu. P. Terlemezyan Keri’den bahsederken bütün hazırlıklarını yaptıktan sonra kendi gönüllü birliğinin başında Türklerin olduğu Vastan’a gittiğini orada Türklere saldırdığının haberlerinin üç gün sonra kendilerine ulaştığını ifade etmektedir. Bu çatışmada Türklerden iki yeni sistemli top ele geçirilmiş ve Van’a getirilmişti. Onun birçok çarpışmada yer aldığını ifade eden Terlemezyan sözlerini onun “Rusya’ya karşı borcunu ödemiş bir Ermeni olarak öldüğünü” ifade etmekte ve Allah rahmet eylesin şeklinde yazısını bitirmektedir⁹. P. Terlemezyan’ın kaleme aldığı bu yazıda da Keri yine kahramanlaştırılıyor ve “Ermenilerin fedakâr kurtarıcısı” düşüncesi vurgulanıyordu.

Armyanskiy Vestnik Dergisi, Ermeni basınında da çıkan Keri ile ilgili haberlere yer vererek; “Ermeni basını tek yürek olarak Ermeni bağımsızlık hareketi kahramanı Keri’nin ölümünün ardından gözyaşı döküyor!” sözleriyle Keri’nin ölümünün Ermeni basınındaki etkisi ifade ediliyordu¹⁰.

Keri’nin ölüm merasimi, derginin 46. sayısında geniş yer bulmakta ve bu merasimden bir resim de verilerek haberde Keri’nin ölümü bir kahramanlık öyküsü şeklinde detaylarıyla anlatılmaktaydı. D. Davıdkin imzalı “Keri” başlıklı bu yazıda o öldüğü sırada yanında bulunduğu anlaşılan bu şahıs detaylarıyla Keri’nin ölümünü anlattıktan sonra onun 25 yıllık savaş faaliyetlerinin olduğu yaşamının yeni nesillere örnek olduğu belirtilmekte ve ömrünün sonuna kadar onu unutmayacağını ifade etmekteydi. Bu yazıda da Keri efsaneleştirilmekte, özgür Ermenistan için çarpışan, hayatını veren bir yüce komutan imajı çizilmekteydi¹¹.

Yine Armyane i Voyna Dergisinde Keri’nin ölümü üzerine yayımlanan bir başka yazı ile Keri kahramanlaştırılıyor ve silah arkadaşları ile birlikte resimleri burada yayımlanarak onun ölümü üzerinden Ermeni gönüllü birliklerinin propagandası yapılıyordu¹²:

Bu tür bir propaganda için Van isyanının başında bulunan Aram Manukyan hakkındaki haberler de örnek olarak verilebilir: Örneğin, Armyane i Voyna dergisinde yayımlanan F. Sibirskiy tarafından kaleme alınan “Aram Manukyan” başlıklı bir yazıda Taşnaksutyun komitesi üyesi Aram Manukyan’ının Osmanlı Devleti’ndeki siyasi

⁸ Armyanskiy Vestnik, No: 19, 1916, s. 2-3.

⁹ Armyanskiy Vestnik, 1916, No: 19, s. 3.

¹⁰ Armyanskiy Vestnik, No: 19, 1916, s. 21.

¹¹ Armyanskiy Vestnik, No: 46, 1916, s. 7-9.

¹² Armyane i Voyna, No:1, 1916, s. 52-53.

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

faaliyetleri bir kahramanlık öyküsü olarak anlatılmaktadır. Makalede Aram Manukyan'ın Ermeni Milli Bürosunun üyesi ve Taşnaksutyun komitesinin resmi temsilcisi sıfatıyla faaliyet gösterdiği ifade edildikten sonra “*halk silaha sarıldığı günlerde Aram'ın isyan eden Van Ermenilerinin başına geçtiği*” ifade edilmekte ve onun Ermeni halkının çıkarlarını koruyan bir halk kahramanı olduğu ortaya konmak istenmektedir. Nitekim yazıda halk kahramanı imajı yaratılan Aram için “*Halk onu seviyor ve ona inanıyor*”, denilerek bu düşüncenin altı çizilmektedir¹³.

Başka bir örnek vermek gerekirse yine o günlerde Ermeni siyasi çevrelerinde çok iyi tanınan ve etkili isimlerden bir olan Andranik ile ilgili kaleme alınan yazılardır. Örneğin Armyane i Voyna dergisinde “*Biografiya Andranika (Andranik'in Biyografisi)*” isimli bir yazıda Andranik'in kısa biyografisi bir kahramanlık öyküsü olarak verilirken onun Osmanlı topraklarındaki Sasun, Van gibi bölgelerdeki Ermeni isyanlarındaki rolü kahramanlaştırılarak anlatılmakta ve bu yazı “*İşte Andranik'in bütün kahramanca yaşamının şiarı Özgür Ermenistan'dır.*” denilerek bitmektedir¹⁴.

Yine Armyane i Voyna dergisinde “*Andranik. (Zametki Drujinnika) (Andranik (Gönüllünün Notları)*” isimli bir yazı yayımlanarak onun savaş faaliyetlerine detaylı bir şekilde yer verilerek bir kahramanlık öyküsü kurgulanıyordu¹⁵.

Aynı zamanda Gönüllü birliklerin başında bulunan Ermeni komutanlar ile ilgili her türlü gelişme de basında haber olmakta ve bu haberler bu kişilerin tanıtıldığı ve özendirildiği kahramanlık öyküleri ile bir propaganda haberi haline getirilmekteydi. Böyle haberlerden biri yukarıda bahsedilen Ermeni Gönüllü Birliklerinin başında bulunanlardan biri olan Andranik'in Pyatigorsk'a gelmesiyle verilen haber olabilir: “*Po povudu Prebivaniye v Pyatigorske Andranika (Andranik'in Pyatigorsk'a gelmesi Hakkında)*” başlıklı söz konusu haberde basından toplanan bilgilerden bir derleme yapılarak Andranik'in toplum için “*korkusuz bir kahraman olarak bir efsane*” olduğu belirtilmekte ve halkın onun için şarkılar söylediği ve onun savaş seferlerinin halkta büyük hayranlık yarattığı belirtilmekteydi. Haberde onun Türk Ermenilerin bağımsızlığı için çabalarından bahsedilmekte ve ardından Andranik'in kısa hayat öyküsü verilmekteydi. Onun 1864 tarihinde Sivas Vilayeti'ndeki Şebinkarahisar'da doğduğu ve mesleğinin marangozluk olduğu belirtildikten sonra onun Anadolu'daki isyan faaliyetleri Andranik'in gözüyle aktarılmaktaydı. Ayrıca bu haberin altında “*Pytigorskiye Exo*” gazetesinde “*Beseda s Andranikom (Andranik ile Söyleşi)*” başlığı altında çıkmış olan röportajına yer verilmekteydi¹⁶.

Andranik o günlerin en önemli kahramanlaştırılan ve efsaneleştirilen isimlerinden biri olarak *Armyanskiy Vestnik* dergisinin 30. sayısı itibarıyla onun faaliyetleri hakkında Vaharşan Oganimyan tarafından kaleme alınan bir yazı dizisi yayınlanmaya başlandı. “*V Poxode s Andranikom (Andranik ile Seferde)*” isimli bu yazı dizisinde Andranik'in gönüllü birliği ile birlikte onun seferlerine katılan bir gazetecinin gözlemleri yayımlanıyordu. Bu yazı dizisinde de Andranik ve gönüllüleri efsaneleştiriliyor ve

¹³ *Armyane i Voyna*, No: 9, 1916, s. 130-131.

¹⁴ *Armyane i Voyna*, No: 9, 1916, s.132-133.

¹⁵ *Armyane i Voyna*, No: 8, 1916, s. 111.

¹⁶ Bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 26, 1916, s. 19-20.

faaliyetleri idealize edilerek bir bakıma ezilenlerin kurtarıcı kahramanları imajı oluşturuluyordu. Yazı dizisinde Andranik'in aşağıda verilen gönüllülere seslenişine de yer verilmişti:

Andranik: “*Sabahın erken saatlerinde bir ıslıkla hemen bütün gönüllüler köyün meydanında toplandılar. Bölük komutanları da toplandı ve Andranik'i beklemeye başladılar. İşte Andranik başındaki gri papağı ile başını eğerek geldi. Yakına gelince başını kaldırıp Gönüllülere şöyle seslendi: “merhaba arkadaşlar! –Sağol muzaffer komutan şeklinde cevap verdiler. Andranik tekrar başladı: Arkadaşlar... gelecekte felaketleri görecektir kişiler olarak. Karamsar ve Karanlık gece sizin cesur kalbinizi korkutmasın... Kan dökülmeden beklenen Özgürlüğe ulaşamayız...¹⁷”* Şubat 1915’de bu sözler Ermeni gönüllü birliklerinin ve onun propagandasını yapan başta Taşnaklar olmak üzere Ermeni siyasi ve entelektüel çevrelerinin haleti ruhiyesi hakkında önemli bilgiler vermesi bakımından da önemlidir.

Yukarıda belirttiği üzere Andranik o günlerde basında tamamen efsaneleştirilmiş bir kahramana dönüştürülmüştü: “*Utro Rossii*” gazetesinin savaş muhabiri Valeriy Yazvitskiy tarafından kaleme alınmış olan “*Armyanskiy Geroy (Ermeni Kahraman)*” isimli bir yazıda Andranik, Tigranovlar zamanında Roma ve Pers imparatorlukları ile savaşan kahramanlara benzetiliyordu. Onun çağdaş bir kahraman olarak halk içerisinde yaşayan bir efsane olduğu dile getiriliyordu. Yazar onu ilk kez Balkan savaşları sırasında onun Bulgar ordusunda Ermeni gönüllülerin başında Osmanlı’ya karşı savaşta tanıdığını ifade etmekteydi¹⁸.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere Ermeni gönüllüleri ve bu birliklere komuta edenler efsaneleştirilerek ve kahramanlaştırılarak genç Ermenilerin savaşa katılmaları için bir savaş idolü yaratılmakta ve sıkça bu tür propagandaya basında yer verilmekteydi.

Gönüllü Birlikleri ve Anadolu’daki Faaliyetleri Hakkındaki Haberler

Rus Ermeni basınında Gönüllü birliklerin Anadolu ve İran bölgesindeki savaş faaliyetleri de sıkça haber konusu olmaktadır. Bu haber ve yazılarda Anadolu’da savaşan Ermeni gönüllü birliklerinin yaptıkları çarpışmalara yer veriliyor ve gönüllülerin savaşta gösterdikleri faydalar bir kahramanlık öyküsüne dönüştürülerek ön plana çıkartılıyordu. Bu haberler de çok açık bir şekilde savaş propagandası içermekteydi:

Örneğin S. Vratsian’ın kaleme aldığı “*Poxod Araratskogo Otryada (Ararat Birliği’nin Seferi)*” isimli bir yazıda Ermeni Gönüllü birliklerinin 1915 senesi Nisan ayında Van’a düzenledikleri sefere yer verilmiş ve bu yazıda Ermeni Gönüllü birliklerinin faaliyetleri içerisinde en göze çarpan faaliyetlerden biri olarak Ararat Birliğinin Van’a düzenlediği sefer olarak bahsediliyordu. Habere göre bu birliğin başında Vartan bulunmakta ve Keri, Dro ve Amazasp’ın gönüllülerinden oluştuğu ifade edilmekteydi. Van’a sefer için oluşturulan bu birliğin Erivan’da törenle uğurlandığı, daha sonra

¹⁷ *Armyanskiy Vestnik*, No: 30, 1916, s. 13-14; yazı dizisinin devamı *Armyanskiy Vestnik*, No: 32, 1916, s. 16-17; *Armyanskiy Vestnik*, No: 34, 1916, s. 14-16.

¹⁸ *Armyanskiy Vestnik*, No: 37-38, 1916, s. 10-11

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

Eçmiyadzin’de din adamları tarafından karşılanarak dualarla Türkiye’ye gönderildiği, bu birliğin Iğdır’da yine törenle karşılandığı, Çingil geçidinden geçerek Kızıldüzi’ne ulaştığı ve buradan Rus Kazak birliğiyle birlikte Van’a gitmesi gerektiği ifade edilmekteydi. General Nikolayev, Birliğin hareket etmesi öncesi basına yansıyan 23 Nisan günü şu emri vermişti: “*Ermeni Gönüllüler! Birkaç yüzyıldır sizin din ve millettaş kardeşleriniz Türklerin köle gibi acımasız baskısı altında yaşamaktadır. Bunun nedeni Hristiyanlara duyulduğu gibi size duyulan nefret ve sizin gibi çalışkan ve yetenekli bir halktan korkmaktır. Yüzyıllardır sizin kardeşlerinizin kanı kana susamış Türkiye’nin her yerinde akmaktadır! Şu an orada ne yapıldığını biliyorsunuz: yaşlılar, kadınlar, çocuklar, mallar, herşey yok oldu! İntikam zamamı geldi!... Bütün güçlü Rus ordusu sizin arkanızdadır. Sizi buraya gönderen çocuklar ve babalar ve sizi bu yola koyan anneler ve kız kardeşler endişe ile sizden çabucak bir zafer bekliyorlar...*” Bu söylemden sonra Ermeni gönüllüler Van’a gönderilecektir¹⁹.

Bir başka örnek vermek gerekirse Armyane i Voyna dergisinde “*Podorki Durijinnikam (Gönüllü Askerlere Hediyeler)*” isimli bir yazıda Ermeni gönüllülerin “muzaffer” Rus ordusu ile birlikte Kafkasya cephesinde omuz omuza çarpıştığı ifade edilmekte ve gönüllülerin savaşta ne kadar önemli yardımları olduğunun altı çizilmekteydi. Yazıda bu genç Ermeni savaşçılarının büyük fedakârlıklar yaptıkları anlatılmakta ve Ermeni gönüllü birliklerinin Rusların “*küçük müttefiki*” olduğu ifade edilmekteydi. “*Ermeni Gönüllüsü gerçekten bir kahramandır*” ifadelerine yer verilen haberde ve 2 yıldır Ermeni toplumunun onlar için “hediyeler” (ihtiyaçlarından bahsediliyor) gönderdiklerini ama bunun yeterli olmadığı ve daha fazla yardıma ihtiyaç olduğu ifade edilmekteydi. Yazıda “*...duyuyorsunuz nasıl yeni erkek kadroların seferberliğe dahil olduğunu! Siz de seferber olun!*” Ülkenin savunması herkesten beklenmektedir! *Ermeni Gönüllülere iç çamaşırı, sabun, tütün gönderilmesi de her Ermeninin kutsal görevi olan savunmadır!*” denilmekte ve halktan yardım istenmekteydi. Ermeni gönüllü birlikleri için yapılacak bu yardımların gönderileceği adresler şunlardı: Ermeni Merkez Bürosu adresine (Tiflis Lermantovskaya 12) veya “Armyane i Voyna dergisinin editörlüğüne gönderilecekti²⁰. Bu yardım çağrısından da açıkça anlaşıldığı üzere bu tür duyuru ve çağrılarla top yekûn bir savaş seferberliği yaratılmaya çalışılmaktaydı.

Armyane i Voyna dergisinin Mart 1916 tarihli ilk sayısında da “*Armyanskoye Dobrovolçeskoye Dvijeniyeye (Ermeni Gönüllü hareketi)*” başlıklı bir yazı ile Ermeni gönüllü hareketi ve faaliyetleri anlatılırken 19. Yüzyıldan başlayarak Osmanlı-Rus savaşlarında tarihsel bir “*Ermeni gönüllü hareketi*” tahlilinde bulunulmaktaydı. G. Hatisov tarafından kaleme alınan bu makalede Dünya savaşında da Ermeni gönüllü birliklerinin 15 ay zarfında Türklerle savaşta büyük ve faydalı işler yaptığı ve Gönüllü birliklerin hem sayıca hem de nitelik olarak gittikçe güçlendiği ifade edilmekteydi. Makalede bu durumun sebebi “*bu işe Ermeni halkının ruhunu ortaya koymasından kaynaklandığı*” şeklinde açıklanmaktaydı²¹.

¹⁹ *Armyanskiy Vestnik*, No: 37-38, 1916, s. 10-13.

²⁰ *Armyane i Voyna*, No: 9, 1916, s. 134-135.

²¹ *Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 2-5.

Bir başka örnek olarak *Armyane i Voyna* dergisinde yayımlanan 6. Ermeni Gönüllü birliğinin Ermenistan'dan uğurlanmasını konu edinen “*Prinesite Novuyu Vesnu! Vıstupleniye 6-oy Armyanskoy Drujini (Yeni Baharı Getirin (6. Ermeni Gönüllü Birliğinin yola çıkışı)*” başlıklı bir haber verilebilir: “*Erivan 6. Ermeni Gönüllü Birliğini uğurluyor*” cümleleriyle başlayan haberde 6. Ermeni gönüllü birliği hakkında bilgiler verilmekte ve bu gönüllü birliği kuranın Knez Argutunskiy Dolgorukiy namı diğer “İşhan” nın olduğu ifade edilmekteydi. Bu haberde Rus generalin düzenlenen törenle gönüllü birliği teftiş ettiği ve konuşmasında Ermeni gönüllüleri tebrik ettiği gibi savaş alanında zaferler kazanacağı umudunu dile getirdiği de yer almaktaydı²².

“*İz Prikazov po Armyanskim Drujinam (Ermeni Gönüllüleri hakkında verilen Emirlerden)*” başlıklı bir yazıda derginin editörlüğüne Ermenice olarak ulaşmış (18 Mart 1916 tarihli Ordu Komutan yardımcısı imzasıyla) tam metni Rusça verilen bir emirname de bu tür bir propaganda için örnek verilebilir:

“*Bahar yaklaşıyor... Yüzyıllar boyu Bahar Ermenistan'da üzgün ve kanlıydı ve Ermenilere hiçbir zaman gülmedi... Ama trajik bir durumda olan bu Ermeni şimdi gönüllüler veriyor... Ermeni Gönüllüsü sıcak, soğuşu bilmez. O kendi kartal gücüyle kendine sonsuz bir bahar yarattı ve buna sahip olmalı. Yeni bahar başlıyor... Ağlama... Ermeni Gönüllüsü amacına ulaşmak için tek yol buldu. Ermeni Gönüllü biliyor ki silahın ve topun gücüyle... sadece biz Ermenilerin alınmış hakkını yerine getiririz. Yüce ruhlı ve hümanist Fransa'nın savaştığı ve muzaffer Rus ordusunun Türk topraklarının içlerine doğru hareket ettiği bu önemli tarihi günlerde Bizde gönüllü kardeşler yeni bahar inancı ile dolu olarak, cesurca cesaretle başımızı yükseğe kaldırarak ve zaferin bizimle olacağına tam inanarak yeniden ileri hareket edelim... “deniyor ve yazının sonunda yer alan bir şiirle Gönüllü birliklere katılım isteniyordu²³” ...*

Ermeni Gönüllü birliklerinin faaliyetleri hakkındaki yazılar Ermeni Gönüllü birliklerinin Rusya tarafından resmen kaldırılmasından sonra da yazı dizisi olarak basında yer almaya devam etti. Bu yazı dizilerinden biri *Armyanskiy Vestnik* dergisinin 1917 Mart sayısında yayınlanmaya başlanmıştı. R. Şatıryan tarafından kaleme alınan “*Kratkiy Oçerk Deyatelnosti Armyanskikh Dobrovolçeskih Drujin (Ermeni Gönüllü Birliklerinin Faaliyetleri 1914-1916)*” başlıklı yazı dizisinde bu birliklerin 1916 yılında Ermeni milletinin isteği dışında kaldırıldığı ifade edilmekteydi. Yazıda Ermeni Gönüllü birliklerinin iki yıllık askeri faaliyetlerini ortaya koymak için yeterli kaynak olmadığı ifade edilmekle birlikte, yazı dizisinde Rus-Ermeni ilişkileri ele alınmakta ve Ermeni gönüllü birliklerinin faaliyetleri kahramanlık hikâyeleri şeklinde anlatılmaktaydı. Aynı zamanda bu birliklere komuta edenler de yazıda kahramanlaştırılmaktaydı: Ermeni Gönüllü birliklerinden birine ait bir silah atölyesi resminin de yer aldığı bu yazıda “*Andranik'in 1. Ermeni gönüllü birliği 5 Kasım tarihli çarpışmada büyük kahramanlıklar gösterdi...*” gibi Türk ordusuna karşı yapılan savaşlarda Ermeni Gönüllü birliklerinin faydaları gözler önüne serilmek istenmekteydi²⁴.

²² *Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 12-13.

²³ *Armyanskiy Vestnik*, No: 30, 1916, s. 12-13.

²⁴ Yazı dizisi için bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 10-11, 1917, s. 11-15; *Armyanskiy Vestnik*, No: 13, 1917, s. 4-8; *Armyanskiy Vestnik*, No: 14, 1917, s. 5-8.

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

Görüldüğü üzere Ermeni gönüllü birliklerin Anadolu'daki faaliyetleri de sıkça basında yer alıyor ve bu haberlerde de Gönüllü birlikler kahramanlaştırılarak, Rus ordusuna büyük yardımları olduğu vurgusunu canlı tutarak ve mazlumlara yardım eden birer yardım meleği imajı oluşturmak suretiyle yapılan propaganda ile Rusya'nın bir başka deyişle İtilaf Devletlerinin yanında Osmanlıya karşı savaşan Ermeni gönüllü birliklerine katılım sağlanmak istenmekteydi. Dolayısıyla bu tür haberler savaş propagandasının önemli bir boyutunu teşkil etmekteydi.

Anadolu'da savaşan Ermeni gönüllü birliklerinin yaptıkları çarpışmalarda ölen ve yaralanan Ermeni gönüllülerinin isimleri de basında yayımlanıyordu. Bu haberler dergi sayfalarında “kahramanca ölümler” gibi başlıklarla propaganda da önemli bir yere sahip idi. Örneğin derginin Haziran 1916 sayısında “*Poteri Armyanskih Drujin (Ermeni Gönüllülerinin kayıpları)*” başlığı altında verilen haberde “yaklaşık yüz bin asker ve subay artık Rusya'nın çıkarları için kahramanca savaşıyorlar, Ermeniler birçok farklı ülkeden olmak üzere binlerce gönüllü verdiler. Ve bu Ermeni gönüllü birlikleri, aynı zamanda Türk Ermenilerinin İtilaf devletlerine yaklaşımları neticesinde Fransızlar'ın Ermenileri “kendi küçük müttefikleri” saymaları için bir temel teşkil etti” Ermeni Gönüllü birlikleri müttefikler için yiğitçe çarpışmaktadır...” denilmekte ve haberde Keri ile birlikte 4. Ermeni Gönüllü birliğinin bazı komutanlarının öldüğü ve Revanduz önünde yapılan çarpışmalarda “100 gönüllünün kahramanca öldüğü” haberi veriliyor ayrıca 7. Ermeni Gönüllü Birliğinin 26 Nisan'dan 20 Mayıs'a kadar verdiği insan zayiati ölümler, ağır yaralılar ve hafif yaralılar olarak tespit edilenlerin tek tek isimleri veriliyordu. Bu listede ölen ve yaralanan gönüllülerin memleketleri de verilmekte ve buna göre ölen ve yaralananlar arasında Erivan, Gümrü gibi Rus Ermenileri ile birlikte Harput, Erzurum, Kars, Trabzon gibi Osmanlı Ermenilerinin de oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu habere göre ölen gönüllülerin sayısı 14, ağır yaralıların sayısı 37 ve hafif yaralılar ise 20 kişiydi²⁵.

Savaş Madalyası Alan Ermeniler Hakkındaki Haberler

Ermenilerin Rus ordusuna katkısı sadece Ermeni gönüllü birlikleri ile sınırlı değildi. Zira Rus vatandaşı olan Ermeniler Rus ordusunda askere alınmakta ve Rus ordusunda görev yapmaktaydılar. Bu şekilde Rus ordusunda Ermeni kökenli birçok askerin yanında birçok rütbeli subaylar da bulunmaktaydı. İşte bu Ermeni asker ve subayların da savaşta katkıları Ermeni basınında yer almakta ve bu kişilerin kahramanlıkları basında anlatılarak savaşta Ermenilerin ne kadar faydalı oldukları vurgulanmaya çalışılmaktaydı. Bu tür haberlerden yüzlercesi bulunmakla birlikte, “*Podporuçik M. Alixanyav (Teğmen M. Alihanyav)*” başlığıyla yapılan haberde Rus ordusunda görev yapan ve çarpışmalarda yaralanarak ölen Alihanyav'ın hayat hikâyesi ve savaş alanındaki kahramanlıkları tipik bir örnek olarak verilebilir²⁶.

Derginin “*Armyane i Voyna (Ermeniler ve Savaş)*” başlığı altındaki *Madalyalar* başlığında Rus ordusunda görev yapan Ermenilere Kafkas cephesinde gösterdikleri

²⁵ *Armyanskiy Vestnik*, No: 22, 1916, s. 15; Ayrıca Ermenilere verilen madalya ve savaşlarda ölenlerin isimleri için Bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 30, 1916, s. 15.

²⁶ *Armyanskiy Vestnik*, No: 34 1916, s. 14.

kahramanlık ve hizmetler için verilen madalyalar konu edilmekte ve Rus ordusunda madalya alan Ermeniler burada ilan edilmekteydi. Ayrıca bu başlık altında Kafkas cephesinde ölen Ermeni rütbeli askerlerin “kahramanca ölümleri” yer alarak bir taraftan Ermenilerin savaşta ne kadar önemli bir rol üstlendikleri ve Rus ordusunda ne kadar faydalı oldukları fikriyatı ortaya konmaya çalışılmakta ve diğer taraftan da Ermenilerin savaşa ilgi göstermeleri sağlanmak amacı ile bir propaganda aracı olarak da kullanılmaktaydı²⁷. Örneğin “*Armyane i voyna “Nagradi i otliçiya”*” başlığı altında yine 1916 yılı 26. sayısında Rus ordusundaki madalya alan Ermeniler belirtildikten sonra Teğmen Gr. S. Akopyants’ın kısa bir biyografisi verilmekte ve gösterdiği yararlılıklar anlatılmaktaydı²⁸.

Rus ordusunda görev yapan Ermeniler hakkında “*İz Prikazı Kavkaskoy Armii (Kafkas Ordusu Emirnamelerinden)*” başlığı altında yapılan haberlerde Rus ordusunda Ermeni subaylar ve Ermeni gönüllüler ile ilgili emirnameler ve çeşitli yazılar yayınlanmaktaydı. Bu haber başlığı altında Rus komutanların, Ermeni gönüllü birliklerinin ve subayların cephede gösterdikleri yararlılıkları anlatan yazıları yayınlanarak Ermeni gönüllülerin ne kadar faydalı oldukları ve Osmanlı ile savaşta Rus ordusuna büyük hizmetler verdiği fikri ortaya konulmaya çalışılmaktaydı²⁹.

Osmanlı Topraklarında Yaşanan Ermeni İsyanlarına İlişkin Yazılar

Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni isyanları, bir kahramanlık ve özgürlük öyküsü şeklinde isyanların yaşandığı bu kentlerin eski dönem tarihlerinden sonra Ermeni tarihi gibi anlatılıyor ve bu şekilde “*milli bir Ermeni özgürlük hareketi*” fikriyatı oluşturularak gerçeklerle uyuşmayan bir tarih yazımı ortaya konmak suretiyle Türk karşıtlığından bir Ermeni milliyetçiliği kurgulanmış oluyordu. Aynı zamanda bu tarih kurgusuyla Dünyanın dört bir etrafında yaşayan Ermenilerin milli duyguları harekete geçirilmek ve savaşa katılmaları hedeflenmekteydi. Ayrıca bu yazılar ileride kurulacağına emin olunan Anadolu toprakları üzerindeki Ermenistan için de bir tarih temeli oluşturulmaktaydı: Basında yer alan bu tür yazı dizilerine Van vilayetini konu edinen F. Sibirskiy tarafından kaleme alınan “*Vasurakan*” isimli yazı dizisi örnek verilebilir³⁰. Yine bu tür yazılara “*Sasun*” başlığı ile kaleme alınmış bir yazı örnek gösterilebilir: *Ermenistan’ın bağımsızlık ve yeniden doğuşu düşüncesi Sasun’un geçilmez vahşi dağlarında ilk yankısını buldu...*” sözleri yukarıda ifade ettiğimiz tarih bilincinin oluşturulması bakımından iyi bir örnek teşkil etmektedir³¹.

²⁷ Bu tür haber örneği için bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 19, 1916, s. 19; *Armyanskiy Vestnik*, No: 22, 1916, s.14.

²⁸ *Armyanskiy Vestnik*, No: 26, 1916, s. 14; bu tür haberler için bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 32, 1916, s. 18-19.

²⁹ *Armyanskiy Vestnik*, No: 32, 1916, s. 15.

³⁰ Bkz. “*Vasurakan*”, *Armyanskiy Vestnik*, No: 16, 1916, s. 2; *Armyanskiy Vestnik*, No: 17, 1916, s. 3-6; *Armyanskiy Vestnik*, No: 18, 1916, s. 2-5; *Armyanskiy Vestnik*, No: 19, 1916, s. 8-11; *Armyanskiy Vestnik* No: 20, 1916, s. 4-8.

³¹ *Armyanskiy Vestnik*, No: 23, 1916, s. 2-4.

İşgale Uğrayan Osmanlı Vilayetleri Haberleri

Rus birlikleri tarafından Anadolu'da ele geçirilen vilayetler ile ilgili haberler basın sayfalarında yer bulurken bu vilayetlerin Ruslar tarafından işgal edilmesi sonrası tebrik mesajları da basında geniş yer buluyordu: Örneğin “*Otgoloski Zanyatiya Erzincana (Erzincan'ın ele geçirilmesinin yankuları)*” gibi haber başlıkları altında tebrik mesajları dergi ve gazete sayfalarında sıkça karşılaşılan bir durumdu. Nitekim derginin 24 Temmuz 1916 No 26 sayısında “*Zanyatiya Erzincana (Erzincan'ın ele geçirilmesi)*” başlığı altında İngiliz Kralının tebrik mesajı yer alırken, bu tebrik mesajına istinaden Knez tarafından Kral'a gönderilen telgrafta bu haberde yer bulmaktaydı. Ayrıca Katolikos'a Erzincan'ın alınması münasebetiyle General Nikolay'ın gönderdiği telgrafla Kafkas Rus ordusunun Erzincan'ı alması münasebetiyle gönderdiği telgrafta “... Katolikos'un Rus Ordusunun zaferlerinin devam etmesi için duaları ve istekleri için teşekkür etmekte ve Katolikos ise bu telgrafta cevaben yazdığı telgrafta “*yeni yeni zaferler için*” dua etmekte ve Generali kutlamaktaydı³².

Armyane i Voyna dergisinde Erzurum'un alınmasından sonra yayımlanan “*Borcumuzu ödeyelim!* : “*Erzurum'un alınması gibi mutluluk verici bir haber*” sözleriyle yapılan haberde “*Erzurum'un alınması Ermenilerin kalbini mutlulukla dolduruyor ve Ermenilerin eski hayalleri olan Türk tahakkümünden kurtulma gerçekleşiyor*” denilerek Ermeni toplumunu ümitlendiriliyordu³³.

Dergide Erzurum'un alınmasından sonra çeşitli Ermeni komitelerinin Kafkasya valisini kutlama mesajları da yayımlanmaktaydı: Örneğin Merkez Ermeni Milli Bürosu onursal başkanı Episkop Mesrop şu telgraf ile Rus Kafkas valisine hitap ediyordu: “*Bugünden itibaren Ermenistan Türk boyundurluğundan kurtuluyor ve Ermeni halkı Sizin adınızı takdis ederek siz bir aziz gibi gelecek nesillere taşıyacaktır*” Knez de bu telgrafta cevap vererek Episkop Mesrop'a Rus ordusu tarafından Erzurum'un alınması dolayısıyla duygularını ifade ettiği bu telgraf için teşekkür etmekte ve bu cevabi telgraf da dergi sayfalarında yer bulmaktaydı.

Armyane i Voyna sayfalarında Erzurum'un alınmasıyla birlikte Merkez Ermeni Bürosunun Herson, Besarabiya, Tavri Guberniyası şubeleri sorumlusu S. M. Gaziyev'in Kafkas valisine gönderdiği telgrafta şu ifadeler yer alıyordu: “*Herson, Besarabiya ve Tavriçeskiy Ermeni komiteleri adına büyük zaferinizi kutlamaya izin verin. Sizin bilgece yönettiğiniz muzaffer Kafkas Ordusu ve onunla birlikte savaşan Ermeni Gönüllü birlikleri gerçekte şayani hayret bir olay gerçekleştirdiler. Erzurum bizim elimizde! Bütün Türkiye Ermenistanı ele geçirildi...*”³⁴

Bir başka örnek vermek gerekirse Armyane i Voyna Derginin No: 2-3 Nisan-Mayıs 1916 sayısında “*İz İstori Vzetiye Vana (Van'ın ele geçirilmesi tarihinden)*” isimli bir yazı ile 1915 tarihinde Aram'ın önderliğinde başlayan Ermeni olayları bir kahramanlık öyküsü olarak anlatılmakta ve “*Van kahramanı Aram*” ismi ile fotoğrafı

³² Bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 26 1916, s. 13; Erzincan'ın alınması ile ilgili bkz. *Armyanskiy Vestnik*, No: 32, 1916, s. 19.

³³ *Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 17.

³⁴ *Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 19-20.

yayımlanmaktaydı. Bu yazıda ayrıca Ermeni gönüllü birliklerinin Van'a giriş resmi ile Van Ermenilerinin şehirde savaşıran resmi de yer almaktaydı³⁵.

Armyane i Voyna dergisinde “Zavoyevaniye Armenii (Ermenistan'ın ele geçirilmesi)” başlıklı bir yazıda da Rusların Anadolu'yu işgali ile ilgili genel değerlendirmelere yer verilmekte ve yazı bir nevi Anadolu'nun sadece Ruslar tarafından değil Ermeni Gönüllülerin de büyük katkısıyla ele geçirildiği görüşünü desteklemek üzere efsaneleştirilen Andranik'in resmi de bu yazı ile birlikte verilmekteydi³⁶ ve böylece Anadolu'nun ele geçirilmesinde Ermeni gönüllülerinin yararlılıklarına dikkat çekilmekte ve onların bu “başarılarda” büyük katkıları olduğu düşüncesi işlenmekteydi.

Ermeni Yazarların Fikir Yazıları

Ermeni basınında yazarların savaş hakkındaki yazıları da bir propaganda aracı haline gelmişti: Bu yazılarda genellikle savaşın sonunda İtilaf Devletlerinin kazanacağı ve Osmanlı Devleti'nin yıkılacağı böylece Anadolu topraklarında Ermenilerin bağımsızlık kazanacağı düşüncesinin propagandası yapılmakta ve Ermeniler savaşa özendirilmekteydiler.

Çalhuşyan tarafından kaleme alınmış “Dlinen eşyo put naşey Golgofi (Bizim Golgota'ya yolumuz daha çok var)” başlıklı bir makale böyle bir propaganda için tipik bir örnek teşkil etmektedir. Gr. Çalhuşyan imzalı bu yazıda göçmenlerin içerisinde bulunduğu kötü durumdan bahsedildikten sonra Çalhuşyan *Yakın zamanda mı bitecek bu felaket?* Sorusunu sorduktan sonra şöyle cevap veriyor: *yakın zamanda değil. Son görünmüyor... Ama olumlu olan bir şey var. Bu da buradaki her Ermeni entelektüeli ve her Türk tabiiyetinde bulunan Ermeni entelektüeli için orada, sonunda İtilaf devletlerinin zaferine ve daha iyi kendi geleceğine koşulsuz inancı olmasıdır... Türk gazetesi Tercüman Şunu yazıyor: “Ruslar bizim tarihsel düşmanımızdır ve bu tarihsel düşman Kafkasya dağlarının ardına atılmadıkça hiçbir barış mümkün değildir”. Ama Ermeniler kendi kaderlerini özellikle Rusların çıkarlarıyla birleştirdiler. Bizim Ermenisiz bir Ermenistan isteyen bazı idarecilerimizin yeteneksizliğine rağmen Kafkasya'da ve Türkiye'de Ermeniler her zaman Rusya'ya meyletmışlerdir. Ve Ermeniler mırıldanmadan ve sızlanmadan bu uzun yolda gideceklerdir... Ermenistana kazakları yerleştirmek veya yapay olarak Ermenisizleştirme planları Ermenileri şaşırtmayacaktır. Ermeniler inanıyorlar ki Ermeniler Büyük Rusya'nın küçük müttefiki olarak zarar gördülerse eğer ödeşme anı geldiğinde onlar unutulmayacak, bırakılmayacak ve terkedilmeyeceklerdir. Yakın zamanda Ermenilerin yaşadığı felaket son bulmayacaktır...³⁷”*

Basında Yer Alan Şiir ve Öyküler

Ermeni Basınında başta şiir olmakla birlikte çeşitli edebi türlerdeki eserlerle de savaş propagandası yürütülüyordu. Bu eserlerde Gönüllüler kahramanlaştırılıyor, özgürlüğün yakın olduğu vurgusu yapılarak bunun için Ermeniler savaşa davet ediliyor,

³⁵ Armyane i Voyna, No: 1, 1916, s. 40-41.

³⁶ Armyane i Voyna, No: 1, 1916, s. 6-8.

³⁷ Armyanskiy Vestnik, No: 30, 1916, s. 2-3.

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

gönüllülerin savaşta çektikleri acılar işleniyor, ayrıca “*Ermeniler mazlum Türkler ise gaddar*” imajı yaratılmak suretiyle Ermeni kamuoyuna ulaşan bu edebi eserler vasıtasıyla oldukça güçlü bir savaş propagandası yapılıyordu. Basında yer alan bu tür propaganda örnekleri aşağıda verilmiştir:

Örneğin *Armyanskiy Vestnik*, No:8, Moskva, 20 Mart 1916 sayısında “*Ne Plaç Aşug (Ağlama aşık)*” isimli Sergey Zarov imzalı bir şiirde

“...
*Ağlama aşug özgürlük günü gelecek
Kürt ve Osman'ın egemenliği yıkılacak ....
Aşug sen ağlama şarkılarla
Ermenistan'ın öz evlatlarını çağır
Yapılmış çarpışmaların günlerini anlat onlara
Çağır müdafileri çağır çarpışmaya!”
Dizeleri ile Ermeniler savaşa çağırılıyordu³⁸.*

...
*“Bırak yüzüme soğuk rüzgâr essin
Bırak yukardan bulutlardan kar yağsın
...
Er ya da geç bahar geleceğini ümit ediyorum³⁹”.*

Kamarr Kajiba

Derginin Aralık sayısında bir başka şiirde;

*Ermeni Gönüllülere isimli bir şiirde
Onları hatırlıyorum, jestlerini, yüzlerini
Cefa çeken gözlerini*

....
Ama her biri savaşa gitmekten mutlu şimdi

...
*Hepsi ölecek yaralı kuşlar gibi
Tereddüt etmeden canını vererek
Ermenistan'ın üstüne gün doğsun diye⁴⁰*

Valeriy Yazvitskiy

Erzurum'un Rusların eline geçmesi üzerine 20 Şubat 1916 tarihli “*Nov. Vremeni*” gazetesinde yayımlanan “*Provodnik (Misyoner)*” isimli V. Opoçinin'in şiiri *Armyane i Voyna* dergisi sayfalarında muhteşem bir şiir niteliğiyle yer almaktaydı. Bu şiir şu dizelerle bitmekteydi:

³⁸ *Armyanskiy Vestnik*, No: 8, 1916 s.3.

³⁹ *Armyanskiy Vestnik*, No: 30, 1916, s. 13.

⁴⁰ *Armyanskiy Vestnik*, No: 45, 1916, s. 12.

....
O bu dağlarda misyonerdir...
Ve hatta gecenin sisinde
Onun gözleri parlıyor:
Koşun, düşman Müslümanlar,-
Haçlıların ordusu geliyor!
Kehanet gerçekleşti,
O sayıklarken mırıldanıyor:
“Birlikle birlikte Erzurum’un surlarına
Ben yarın, arkadaşlar varacağım⁴¹”...

Ermeni Ararat Birliğine katılmış ve onların yanında bulunmuş Pavel Muşta adında bir kişinin yazdığı şiir şu dizelerle bitiyor⁴²:

...
Sen Vartan’a söyle sevgili oğlum
Ben aziz Doğu’ya dua ediyorum
Ermeni gönüllülerin hayatı ve başarısı için.
...
Herkes savaştan zaferle dönsün diye
Herkes cesur ve yüksek bir ruhla savaşa koşsun diye...

Yine başka bir örnek vermek gerekirse yukarıda belirtildiği üzere “Ermeni Gönüllüleri hakkında verilen Emirlerden” başlıklı bir yazıda derginin editoryasına Ermenice olarak ulaştırmış (18 Mart 1916 tarihli Ordu Komutan yardımcısı imzasıyla) ve tam metni Rusça yayımlanmış olan yazının sonunda yer alan şiirle Ermeniler Gönüllü birliklere katılım isteniyordu:

“Beş yüzyıl boyunca bizi kesiyorlar
İnancımızı değiştirmeye zorluyorlar
Karılarımızı kızlarımızı kaçırıyorlar
Onurunu kaybetmemiş olan kişi
Bize katılsın⁴³”...

Ermeni Gönüllüler çağdaş öykülere de konu oluyordu. Bu öykülerde Gönüllü birliklerin faaliyetleri ve cephedeki faaliyetleri kahramanlaştırılarak konu ediliyor ayrıca karda yağmurda, aç susuz zor koşullarda nasıl büyük bir iş yaptıkları anlatılmaktaydı. Bu şekilde Ermeni ve Rus kamuoyunu etkileyen güçlü bir propaganda için iyi bir temel hazırlanmış oluyordu. Ayrıca bu yazılarda özellikle eziyet gören kötü duruma düşmüş Ermenilerin kurtarıcısı imajı yaratılarak Ermeni gönüllüler bir kurtarıcı kahraman

⁴¹ *Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 13.

⁴² *Armyanskiy Vestnik*, No:37-38, 1916, s. 10-13.

⁴³ *Armyanskiy Vestnik*, No:30, 1916, s. 12-13.

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

mertebesine ulaştırılarak propaganda yapılıyordu. Daha ziyade gözlem ve tanıklıklar aracılığı ile derlenen bu öykü formundaki yazılarda Ermeni köylüler konuşturuluyor ve ne büyük eziyetler gördüğü onların ağzından aktarılıyor ve böylece acıma duygusu yaratılarak Ermeniler Gönüllü birliklere katılımının sağlanması hedefleniyordu: Örneğin Armyanskiy vestnik dergisinin 32. Sayısında “Drujinnik Kro(Kro'nun Gönüllü Birliği)” ismiyle bu tarz bir öykü için örnek verilebilir. Kro ve Ermeni Gönüllüleri hakkındaki bu kısa öykü şöyle bitiyor: “...yaşasın sağ olanlar!.. genç seslerle Ermeni marşı “Mer Ayrenik” i söylemeye başladılar. Dağ zirvelerinde donmuş havada yayılan bu marşın sesleri cesaret verici ve savaşçıldı⁴⁴.”

Savaş Propagandası Olarak Basında Yer Alan Resimler

Rus Ermeni basınında basılan resimler de bir savaş propagandası olarak görülebilir. Değerlendirdiğimiz Ermeni basın örneklerinde hemen hemen her sayıda Ermeni Gönüllülere katılanlar, Ermeni gönüllüleri, Ermeni gönüllü birlikleri komutanları, Rus ordusunda görev yapan Ermeni subaylar, Ermeni isyan bölgelerinden gönderilen savaş resimleri gibi birçok resim yayımlanmaktaydı. Bu tür resimlere örnekler aşağıda verilmiştir:

Resim 1: Armyanskiy Vestnik dergisinin Kapakı
“Zinvorı” (Gönüllüler)
(Armyanskiy Vestnik, No: 5, 1916, Kapak)

Resim 2: Erzurum Bölgesinde Ermeni Gönüllüler
(Armyanskiy Vestnik, No: 18, 1916, s.5)

⁴⁴ Armyanskiy Vestnik, No:32, 1916, s. 9-13.

Resim 3: Keri

(*Armyanskiy Vestnik*, No: 19, 1916 s.3)

Resim 4: Van İsyanının Başında bulunan Aram

(Resmin Altında Van savunmasının Kahramanı yazıyor) (*Armyanskiy Vestnik*, No:19, 1916, s.3)

Resim 5: Keri'nin başında Olduğu Ermeni Gönüllü Birliği

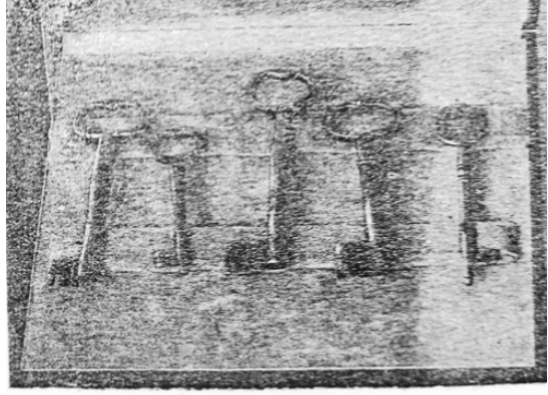
(*Armyanskiy Vestnik*, No: 19, 1916 s.22)

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Rus Ermeni Basınında Savaş Propagandası

Андраникъ — начальникъ отряда добровольцевъ-армянъ.

Resim 6: Andranik (*Armyanskiy Vestnik*, No: 26, 1916, s.18)

Ключи города Вана, врученные губернаторомъ Арамомъ 6 мая 1915 г. генералу Николаеву при вступлении въ городъ русскихъ войскъ и армянскихъ дружинъ.

Resim 7: 6 Mayıs 1915 tarihinde Rus birlikleri ve Ermeni Gönüllülerinin şehre girmesinden sonra Aram tarafından General Nikolayev'e teslim edilen Van Şehrinin Anahtarları (*Armyanskiy Vestnik*, No: 37-38, s. 12)

Resim 8: Savaşta Yaralanmış Ermeniler (*Armyanskiy Vestnik*, No: 30, 1916, kapak)

Рубенъ X и Ваганъ XX Папазянъ, пробившіеся сквозь цѣпь враговъ послѣ 7-ми мѣсяцевъ обороны въ горахъ.

Resim 9: Ruben ve Vagan Papazyan (Ermeni Çeteler) (*Armyanskiy Vestnik*, No: 45, 1916, s. 11)

Санитарный отрядъ N-ой Армянской дружины.

Resim 10: Ermeni Gönüllülerin Sıhhiye birliği (*Armyanskiy Vestnik*, No: 4, 1917, kapak)

Resim 11: Ermeni Gönüllü birliğinin silah atölyesi (*Armyanskiy Vestnik*, No: 10-11, 1917, s. 12)

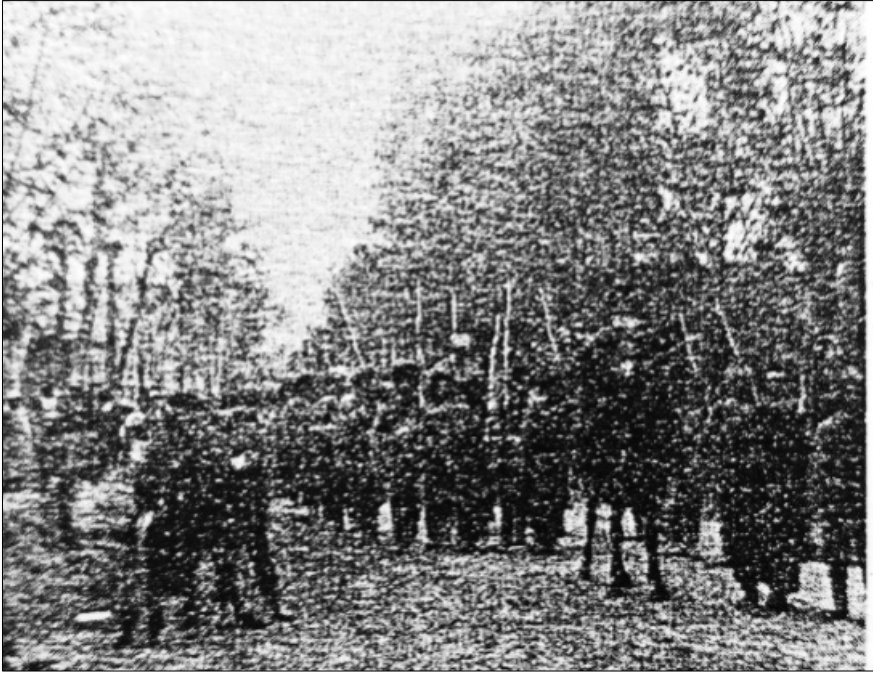
На родину!
(Армяне-добровольцы).

Resim 12: Ermeni Gönüllü Birliği (*Armyanskiy Vestnik*, No: 14, 1917, s. 6)

Армяне-добровольцы из Америки въ Петроградѣ.

Resim 13: Amerika'dan Petersburg'a gelmiş olan Ermeni Gönüllüler (*Armyane i Voyna*, No: 1, 1916, s. 3)

Resim 14: Van'a giren Ermeni Gönüllü Birliği (*Armyane i Voyna*, No: 2-3, 1916, s. 41.)

Resim 15: Van Ermenileri Kuşatmada (*Armyane i Voyna*, No: 2-3, 1916, s. 41.)

Resim 16: Odessa Ermeni Komitesinin Kafkas cephesine gönderdiği 3. Parti Ermeni Gönüllüleri (*Armyane i Voyna*, No: 8, 1916, s. 119.)

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus Ermeni basını takip edildiğinde başta Taşnaklar olmak üzere Ermeni siyasi çevrelerinin, bu dönemde İtilaf Devletlerinin yanında Osmanlıya karşı savaşta aktif olarak Gönüllü birlikler ile yer aldıklarını açık bir şekilde göstermektedir. Bu durum onların savaşta aktif bir şekilde Osmanlıya karşı İtilaf Devletlerinin müttefiki oldukları ve savaşta taraf oldukları anlamına gelmektedir.

Nitekim I. Dünya Savaşı yıllarında Rus Ermeni basınından örnek aldığımız Armyanskiy Vestnik ve Armyane i Voyna dergilerini ele aldığımızda bu yıllarda yoğun bir savaş propagandası yapıldığı açıkça görülmektedir. Bu propaganda için yapılan haberleri şu alt başlıklarda değerlendirebiliriz: 1) Ermeni Gönüllü Birliklerinin komutanlarını kahramanlaştıran biyografileri, askeri faaliyetleri, röportajları 2) Ermeni Gönüllü Birliklerinin Anadolu'daki faaliyetlerinin haberleri 3) Anadolu'da savaşta ölen Ermenilerin ve yaralananların bir kahraman olarak isimlerinin yayımlanması 4) Ermeniler ve savaş başlığı altında madalyalar başlığında Rus ordusunda görev yapan Ermeni askerlerin kahramanlık hikâyeleri 5) Anadolu'daki Osmanlı vilayetlerinin Rus Birlikleri tarafından ele geçirilmesi haberleri ve tebrik mesajlarının yayınlanması 6) Basında Ermeni yazarların kaleme aldıkları köşe yazılarında savaş propagandası ve çağrısı 7) Bir savaş propagandası olarak şiir ve öyküler 8) Ermeni Gönüllülerin ve Rus Ordusunda görev yapan Ermeni subayların resimleri 9) Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni isyanlarına ilişkin yazılar

Bu başlıklar altında verilen haberler ile başta Ermeni gençleri olmak üzere Ermeni kamuoyuna gönüllü birliklere katılmaları ve Osmanlıya karşı savaşmaları özendirilerek bir savaş propagandası yapılmakta iken ayrıca başta Rusya olmak üzere İtilaf devletlerine de Ermenilerin "İtilaf devletlerinin küçük müttefiki olarak" aktif bir şekilde savaşa katıldıklarının ve bedel ödediklerinin ve bunun karşılığında her ne kadar siyasi çerçevesi belli olmasa da- ve o günlerde çok açıkça dile getirilmese de- "bağımsız bir Ermenistan"ın kurulması gerektiği propagandası açık bir şekilde yapılmaktaydı.

KAYNAKLAR

Gazete ve Dergiler

- Armyanskiy Vestnik*, No:5, Moskva, 28 Şubat 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:8, Moskva, 2o Mart 1916
Armyanskiy Vestnik, No:16, Moskva, 15 Mayıs1916.
Armyanskiy Vestnik, No:17, Moskva, 22 Mayıs1916.
Armyanskiy Vestnik, No:18, Moskva, 29 Mayıs1916.
Armyanskiy Vestnik, No:19, Moskva, 5 Haziran 1916
Armyanskiy Vestnik, No:20, Moskova, 12 Haziran 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:22, Moskva, 26 Haziran 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:23, Moskva, 3 Temmuz 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:26, Moskva, 24 Temmuz 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:30, Moskva, 21 Ağustos 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:32, Moskva, 4 Eylül 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:34, Moskva, 18 Eylül 1916, s. 14-16.
Armyanskiy Vestnik, No:37-38, Moskva, 16 Ekim 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:45, Moskva, 4 Aralık 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:46, Moskva, 11 Aralık 1916.
Armyanskiy Vestnik, No:10-11, Moskva, 16 Mart 1917.
Armyanskiy Vestnik, No:13, Moskva, 26 Mart 1917.
Armyanskiy Vestnik, No:14, Moskva, 9 Nisan 1917.
Armyane i Voyna, No:1, Oddessa, Haziran 1916.
Armyane i Voyna, No:8, Oddessa, Ekim 1916.
Armyane i Voyna, No:9, Oddessa, Kasım, 1916.

Araştırma Eserleri

a. Kitaplar

- Akopyan 1967 S. M. Akopyan, *Zapadnaya Armeniya v Planah İmperialistiçeskih Derjav V Period Pervoy Mirovoy Voynı*, İzd. AN ARM. SSR, Yerevan, 1967.
- Bahturina 2004 A. Y. Bahturina, *Okrainı Rossiyskoy İmperii: Gosudarstvennoye Upravleniye i Natsionalnaya Politika v Godı Pervoy Mirovoy Voynı (1914–1917 gg.)*, ROSSPEN, Moskva, 2004.
- Basilaya 1968 Ş. İ. Basilaya, *Zakavkaze v Godı Pervov Mirovoy Voynı*, İzd.: Alaşara, Suhumi,1968.
- Boryan 1928 B. A. Boryan, *Armeniya Mejdunarodnaya Diplomatıya i SSSR*, Çast I, Gosudarstvennoe izdatelstvo, Moskva – Leningrad, 1928.

Şahin DOĞAN

- Dyakin 1914 V. S. Dyakin, *Natsionalny Vopros Vo Vnutrenney Politike Tsarizma (XIX- Naçalo XX vv.)*, Sankt-Peterburg, 1998.; Arutünyan, Kavkazkiy Front 1914.
- Galoyan 1969 G. A. Galoyan, *Raboçee Dvijenie i Natsionalny Vopros v Zakavkaze 1900–1922*, Erevan, 1969.
- Kak Oni Razgromili Naş Sasun.*, İzdanie Armyanskogo Natsionalhago Büro, No:1, Moskva, 1917.
- Kak i Poçimu Stali Mı Ubiytsami i Grabitelyami*, İzdanie Armyanskogo Natsionalhago Büro, No:1, Moskva, 1917.
- Kirakosyan 1971 C. S. Kirakosyan, *Zapadnaya Armeniya v Godı Pervoy Mirovoy Voynı*, Yerevanskiy Gosudarstvennyıy Universitet, İzd. Yerevanskogo Universiteta, Yerevan, 1971.
- Oborona Vana 7 Aprelya–4 Maya 1915 g.*, İzdanie Armyanskogo Natsionalhago Büro, No:1, Moskva, 1917.

b. Makaleler

- Agayan 1968 S. P. Agayan, “Armyanskiye Politiceskiye Partii i Pervaya Mirovaya Voyna”, *Pervaya Mirovaya Voyna 1914 – 1918*, Akademiya Nauk SSSR İnstitut İstorii, İzd.:Nauka, Moskva, 1968, s. 334-347.
- Doğan 2013 Şahin Doğan, “Rusça Yayınlanmış Türkiye Bibliyografyasında Yer Alan Türkiye Ermenileri Hakkında Literatür”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi (MJH)*, C.III , S. 2, Antalya, s. 91–98.
- Hasanlı 2020 Cemil Hasanlı, “Kafkas Cephesinde Ermeni Gönüllü Birlikleri (1914-1916)”, *Ermeni Araştırmaları*, S.65, Ankara, s.151-187.

c. Tezler

- Doğan 2007 Şahin Doğan, *Rus Kaynaklarına Göre Doğu Anadolu'daki Ermeni Faaliyetleri (1914-1918)*, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

d. Albümler

- Armyane Dobrovolsı (1914-1916)*, Petrograd, 1916.

SUMMARY

With the start of the First World War and the Ottoman Empire entering the war after a while, the idea of establishing an Armenian state in Anatolia by intervening the Allied Powers as a result of the war was accepted in a significant part of the Armenian political circles, especially the Dashnaksutyun committee. This idea became even more entrenched in Armenian political circles, especially when the Dashnaks played an active role in the decisions taken in the political life of the Armenian people and became dominant. With the Ottoman Empire entering the war and the opening of the Caucasus Front, Armenian political circles, especially the Dashnaksutyun committee, took

immediate action to achieve this goal. Within this framework, as a result of various negotiations with the Allied Powers, it was decided to establish the Armenian Volunteer Units that would serve in the war against the Ottoman Empire. Thus, Armenian Volunteer Units formed from Armenians coming from all over the world to fight in the Caucasus front were established within the Russian army and actively took part in the war within the Russian army against the Ottoman Empire.

When the Russian Armenian press was followed during the First World War, it clearly shows that the Armenian political circles, especially the Dashnaks, were actively involved in the war against the Ottomans in this period, along with the Allied Forces. This means that they were actively allies of the Entente States against the Ottomans in the war and they were a party to the war. As a matter of fact, when we consider *Armyanskiy Vestnik* and *Armyane i Voyna* magazines, which we take as an example from the Russian Armenian press during World War I, it is clearly seen that there was an intense war propaganda in these years. We can evaluate the news made for this propaganda under the following subheadings:

1) Biographies, military activities, interviews, heroizing the commanders of the Armenian Volunteer Units: The biographies, pictures, interviews and letters of the commanders of the Armenian Volunteer Units appeared in almost every issue in the Russian Armenian press. These news were featured in the press as heroic stories and played an important role as a war propaganda. Keri, Andranik, and Aram, who led the Van rebellion, were popular people who were legendary at that time. All kinds of news and articles about them turned into a heroic story and these people were made myths. Thus, with the war propaganda created through these people, the Armenians were encouraged to war and the Armenian Volunteer units were tried to be participated.

2) News of the activities of the Armenian Volunteer Units in Anatolia: In the Russian Armenian press, the war activities of the volunteer units in Anatolia and Iran were also frequently mentioned. In these news and articles, the clashes made by the Armenian volunteer units fighting in Anatolia were mentioned and the benefits of the volunteers in the war were turned into a heroic story and highlighted. These news also clearly contained war propaganda.

3) Publication of the names of Armenians who died in the war and those injured in Anatolia as a hero.

4) The heroic stories of Armenian soldiers serving in the Russian army under the title of Armenians and medals under the warhead: The contribution of the Armenians to the Russian army was not limited to the Armenian volunteer units. Because the Armenians, who were Russian citizens, were enlisted in the Russian army and were serving in the Russian army. In this way, there were many senior officers in the Russian army as well as many soldiers of Armenian origin. The contributions of these Armenian soldiers and officers in the war were also included in the Armenian press and their heroism was explained in the press, and it was tried to emphasize how useful the Armenians were in the war.

5) The publication of the news and congratulatory messages of the capture of the Ottoman provinces in Anatolia by the Russian troops: While the news about the provinces

captured in Anatolia by the Russian troops were featured in the press pages, the congratulatory messages after the occupation of these provinces by the Russians were also widely covered in the press.

6) War propaganda and call in columns written by Armenian writers in the press. In the Armenian press, writers' writings on the war had also become a propaganda tool: In these articles, the propaganda of the idea that the Allied Powers would win at the end of the war and the Ottoman Empire would collapse so that the Armenians would gain independence in the Anatolian lands and Armenians were encouraged to fight.

7) Poems and stories as a war propaganda: In the Armenian Press, war propaganda was carried out with works of various literary genres, primarily poetry. In these works, the volunteers were heroized, emphasizing that freedom was imminent, Armenians were invited to fight for this purpose, the suffering of the volunteers in the war was depicted, and a very strong war propaganda was made through these literary works that reached the Armenian public by creating the image of "Armenians are oppressed by brutal Turks !".

8) Pictures of Armenian volunteers and Armenian officers serving in the Russian Army: Pictures published in the Russian Armenian press can also be seen as a war propaganda. In almost every number of Armenian press samples we evaluated, many pictures such as those who participated in Armenian volunteers, Armenian volunteers, Armenian volunteer units commanders, Armenian officers serving in the Russian army, war pictures sent from the Armenian rebellion areas were published.

9) Articles on the Armenian revolts in the Ottoman lands: The Armenian revolts in the Ottoman lands are described as Armenian history after the ancient history of these cities, where the revolts took place in the form of a story of heroism and freedom, and in this way, the idea of a "national Armenian freedom movement" was created and a historiography incompatible with the facts was created. An Armenian nationalism from anti-Turkish opposition was constructed. At the same time, it was aimed to mobilize the national feelings of Armenians living around the world and to participate in the war with this historical fiction. In addition, these writings were forming a historical basis for Armenia on the Anatolian lands, which was sure to be established in the future.

With the news given under these headings, while a war propaganda was made by encouraging the Armenian public, especially the Armenian youth, to join the voluntary troops and fight against the Ottoman Empire, it was also stated that the Armenians actively participated in the war and paid a price to the Allied Powers, especially Russia, as "little allies of the Allied Powers". And in return, although its political framework was not clear - and although it was not clearly expressed in those days - the propaganda for the establishment of an "independent Armenia" was made openly.